

Ewelina Konieczna

... a w sercu ciągle maj **serial *Grace i Frankie* jako afirmacja** **(po)godnej jesieni życia**

DOI 10.24917/24500232.142.3

Słowa kluczowe: pomyślna starość, pozytywne starzenie się, serial telewizyjny

Keywords: successful aging, positive aging, TV series

...THERE IS STILL SPRING IN MY HEART

GRACE AND FRANKIE TV SERIES AS AN AFFIRMATION OF BRIGHT AUTUMN
OF LIFE

Abstract:

The subject of this article is one of the Netflix's series – *Grace and Frankie* (2015–2017). The show is a voice against the lack of elder women in social and media space and against discrimination and exclusion in terms of culture and dignity of the elders. The purpose of the topic is to attract attention to the role of media, including popular TV series, in presenting ways and possibilities to experience aging well promoting and supporting successful and positive aging, and counteracting the negative stereotypes of old age. The show in question can constitute appealing form of media's social education which fits perfectly into the contemporary pro-elderly policy.

W ostatniej dekadzie powstało wiele filmów fabularnych i dokumentalnych, które coraz śmielej poruszają tematy związane ze starością i starzeniem się człowieka¹. Ważny element współczesnej kultury stanowią nie tylko filmy ale również popularne seriale telewizyjne i telenowele, które mają często edukacyjny i wychowawczy wymiar wpi-

1 Wybrane filmy o tej tematyce omówiłam w książce *Seniorzy i film. Aktywizacja i integracja społeczna osób starszych przez uczestnictwo w kulturze filmowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.

sujący się w obszar „ukrytej edukacji” (Jakubowski, 2006, s. 131). Seriale dostarczają przykładów i wzorów zachowań, służąc kreowaniu własnej tożsamości człowieka i zaspokajaniu potrzeby wspólnotowości. Cieszące się niesłabnącą popularnością seriale rodzinne pokazują odbiorcom ich własne wizerunki oraz umożliwiają identyfikację z określonymi wartościami. Stanowią przestrzeń identyfikacyjną widza – przestrzeń teleuczestnictwa, w której widz żyje życiem bohaterów, współuczestniczy w rozwiązywaniu ich problemów, doświadcza życzliwości, poczucia bezpieczeństwa i przyjemności z bycia częścią wirtualnej rodziny. Przedstawiona w serialach rodzina tworzy opowieść, która odsyła widzów do określonej wspólnoty wyobrażeń. Seriale zapewniają widzom zarówno indywidualne doświadczenia, jak i doświadczanie wartości podzielanych kulturowo, które są usytuowane w szerszym porządku społecznym. Motywy oglądania seriali rodzinnych mogą być różnorodne. Niektórzy widzowie czynią to z potrzeby emocjonalnego uczestnictwa i identyfikacji, inni zaś czerpią przyjemność z oglądania przyjaznego, pozbawionego przemocy świata lub satysfakcję z krytycznego i ironicznego ich odbioru (Kisiełewska 2009, s. 340–344). Powstają również seriale opowiadające o jesieni życia jak np. *Grace i Frankie* (*Grace and Frankie*) emitowany od 2015 roku w serwisie internetowym Netflix. *Grace i Frankie* – tytułowe bohaterki tego niezwykle popularnego na całym świecie amerykańskiego serialu wraz z aktorkami odtwarzającymi te role – Jane Fondą i Lili Tomlin stały się ikonami pozytywnego starzenia i walki z nieobecnością starych kobiet w przestrzeni społecznej i medialnej, jak również kampanii przeciw dyskryminacji i wykluczeniu kulturowemu oraz godnościowemu osób starszych. W siedemdziesięciokilkuletnie bohaterki serialu wcielają się aktorki o kilka lat starsze. Jane Fonda skończyła osiemdziesiąt lat, natomiast Lili Tomlin jest od niej dwa lata młodsza. Metrykalnego wieku nie potwierdzają ich ekranowe wizerunki. Obie kobiety mogą poszczycić się nie tylko nadzwyczajną urodą zatrzymaną w czasie dzięki medycynie estetycznej, ale także świetną kondycją fizyczną i niespożytą energią, tak w serialu jak i w realnym życiu. Przykład przywołanego serialu, ukazującego sposoby i możliwości doświadczania pogodnej i pomyślnej starości posłuży do refleksji nad rolą przekazów medialnych we wspieraniu pozytywnego starzenia się.

Pomyślna starość

Starość bywa utożsamiana z osłabieniem oraz utratą sił fizycznych i psychicznych, z chorobami czy zniedołężnieniem, ale takie jej postrzeganie nie odpowiada wielu starszym osobom. Indywidualne różnice pomiędzy ludźmi występują w każdym wieku, również wśród ludzi starych są zarówno osoby nieaktywne i schorowane, jak i aktywne społecznie, zawodowo, intelektualnie czy fizycznie. Sytuacja społeczna człowieka w okresie późnej dorosłości zależy od kosztów starzenia się, czyli strat ponoszonych w tym czasie (*aging losses*). Związane ze stratami zdarzenia krytyczne to przede wszystkim utrata zdrowia (i atrakcyjności fizycznej), strata bliskich osób,

statusu zawodowego, społecznego i ekonomicznego, utrata przydatności i prestiżu, zbliżająca się perspektywa śmierci. Krytyczne zdarzenia stanowią dla człowieka wyzwanie i są źródłem nowych, często niezwykle trudnych zadań; wymagają ustosunkowania się do nich oraz przystosowania (Straś-Romanowska 2000, s. 269). Istotną rolę w procesie adaptacji do starości odgrywa stan zdrowia oraz status ekonomiczny, jako czynniki determinujące reakcje na krytyczne wydarzenia starości. Badania wykazały, że zdrowe i żyjące w korzystnych warunkach materialnych osoby cechowała duża witalność, optymizm, poczucie humoru, twórcza postawa do życia oraz brak defektów w funkcjonowaniu umysłowym (Straś-Romanowska 2000, s. 267–268). Według koncepcji Paula B. Baltesa, procesy starzenia można interpretować w kategoriach zachwianej równowagi pomiędzy zyskami a stratami w biegu życia. Podstawową stratą jest „kurczenie się przestrzeni życiowej”, czyli wycofywanie się ludzi starszych z różnych form aktywności oraz pełnionych ról. Równocześnie w tym okresie życia następuje wzrost indywidualności, która umożliwia ignorowanie reguł i oczekiwań związanych z rolą, wiekiem i pozycją społeczną. Zjawisko kurczenia się przestrzeni życiowej jest kompensowane wysoką aktywnością starzejącego się człowieka (większą niż wskazywałyby na to jego możliwości), która jest reakcją na pojawiające się ograniczenia. Aktywność ta pozwala na podejmowanie nowych ról i zadań, co maksymalizuje zyski i zapobiega dalszym stratom. Badania empiryczne potwierdzają korzystne aspekty teorii aktywności, która opisuje procesy zdrowego starzenia się (Oleś 2012, s. 169–170).

Tradycyjna teoria aktywności, zakłada, że w czasie naturalnego procesu starzenia dotychczasowe zaangażowanie życiowe nie powinno być przerwane, a utrzymanie aktywności społecznej oraz podejmowane na emeryturze zajęcia zastępcze rekompensują utracone wraz z młodością wartości (Straś-Romanowska 2000, s. 268). W zależności od rodzaju indywidualnych potrzeb adaptacja człowieka do starości może przybierać różne formy. Potrzeby te między innymi mogą dotyczyć osobistego rozwoju, poczucia własnej wartości, przynależności, realizowania planów życiowych, dostosowywania się do zmieniających warunków otoczenia, oczekiwań społecznych. Formy aktywności uzależnione są przede wszystkim od indywidualnych preferencji i umiejętności, stanu zdrowia, oczekiwań i propozycji środowiska osoby starszej (Steuden 2012, s. 83). Według psychologicznych teorii konstruktywnej starości (teoria starości z wyboru, teoria stylu życia, teoria kompensacyjna, teoria przepływu) życie jest zadaniem, polegającym na ciągłym poszukiwaniu wiedzy i zdobywaniu nowych umiejętności. Teoria aktywności stanowi zespół hipotez, zakładających, że dobre samopoczucie osób starszych zależy od utrzymania aktywności fizycznej, intelektualnej oraz od zaangażowania w życie społeczne. Koncepcja ta, której orędownikami byli m.in. Robert James Havighurst, Ruth Shole Cavan, Ernest, Watson Burgess, Herbert Goldhamer, ujmuje proces starzenia się jako gromadzenie się napięć dotyczących obrazu siebie, powstających pod wpływem zmian w pełnieniu ról społecznych i zakłada jak największą, zależną od stanu zdrowia i wieku aktywność do najpóźniejszych lat (Zych 2013, s. 46). Z drugiej

strony krytycy idei „aktywnego starzenia się” wskazują na jednostronne propagowanie takiej koncepcji starości, która nie obejmuje ludzi starszych o ograniczonym potencjale. Aktywna wizja starości nie odpowiada wyzwaniom polityki społecznej, obejmującej różne zjawiska starzenia się jak np. wycofanie społecznie. „Od osób wycofanych społecznie nie można oczekiwać, że będą one realizować postulowaną przez świat polityki wizję aktywnego seniora. Trzeba raczej stworzyć możliwość kontaktu ze starszym człowiekiem, tak aby mimo jego wycofania docierały do niego niezbędne informacje” (Schönbrodt, Veil 2015, s. 74).

Idea pomyślnego starzenia się (*successful aging*) zanim została spopularyzowana przez amerykańskich psychologów i gerontologów (Johna Wallis’a Rowe’a, Roberta L. Kahn’a) pojawiła się w literaturze w latach 50. XX wieku, a u jej podstaw leży teoria aktywności. Pomyślnie starzejącymi się nazwa się ludzi żyjących dłużej niż inni, czyli cechujących się długowiecznością oraz odczuwających życiową satysfakcję w podeszłym wieku (Hill 2010, s. 38). Zgodnie z koncepcją Carol D. Ryff, wysuniętą w latach 80. XX wieku, pomyślne starzenie się stanowi „wyidealizowaną formę ludzkiego funkcjonowania, którego efektem jest optymalny rozwój człowieka w ciągu całego życia” (Ryff 1982, s. 209–214). Zdaniem Rowe’a i Kahn’a pomyślne starzenie się charakteryzuje osoby, które cieszą się dobrym zdrowiem i nawet w siódmej i ósmej dekadzie życia nie doświadczają albo doświadczają niewielkiego pogorszenia stanu zdrowia spowodowanego wiekiem. Osoby starzejące się pomyślnie dzięki wrodzonej konstrukcji psychicznej, osobistym wyborom życiowym i prozdrowotnym zachowaniom zminimalizowały pogarszanie się stanu swojego zdrowia. Podstawowe czynniki procesu pomyślnego starzenia to: małe ryzyko choroby lub wynikającej z niej niepełnosprawności, wysoki poziom funkcji mentalnych i fizycznych oraz aktywność życiowa. Pomyślne starzenie się jest zatem procesem „posuwania się w latach w warunkach odporności na działanie niekorzystnych sił związanych z procesem starzenia się” (Hill 2010, s. 40). Pojęcie pomyślnego starzenia się zainicjowało koncepcję takiego właśnie dobrego (pozytywnego) starzenia się (*positive aging*). Według koncepcji Roberta D. Hilla, wykorzystującego założenia psychologii pozytywnej Martina E. P. Seligmana, pozytywne starzenie wymaga od człowieka wykorzystania przez niego dostępnych mu zasobów, które pomogą w zoptymalizowaniu tego doświadczenia. Aby starzeć się w pozytywny sposób należy zatem wykorzystać wrodzone predyspozycje psychiczne, które zależą od siły woli lub stanu umysłu, warunki środowiskowe (m.in. dostęp do usług medycznych i opiekuńczych, warunki mieszkaniowe, praca oraz inne zajęcia) oraz cechy indywidualne takie jak osobowość, postawy, przekonania (Hill 2010, s. 42). Koncepcja pozytywnego starzenia się Roberta D. Hilla nie ignoruje realiów starości, ale skupia się na idei podejmowania pewnych działań, które zwiększają dobrostan nawet w realiach pogarszania stanu zdrowia lub utraty bliskich. Według Hilla istnieje siedem strategii, które wymagają zastosowania wcześniej wyróżnionych działań. Do strategii pozytywnego starzenia się autor zalicza: odnajdywanie sensu starszego wieku, uczenie się niezależnie od wieku, wykorzystywanie przeszłości w celu kształtowania mądrości,

pielęgnowanie długotrwałych relacji międzyludzkich, wspieranie osobistego rozwoju poprzez dawanie oraz otrzymywanie pomocy, wybaczenie sobie i innym, posiadanie wdzięcznego stosunku do życia (Hill 2008, s. 23).

Proces przystosowania do starości zaczyna się wraz z pojawianiem się deficytów, strat oraz obniżaniem się sprawności psychofizycznej. Dobrze przystosowany człowiek starszy jest zadowolony życia i szczęśliwy, ma zaufanie do innych oraz radzi sobie z typowymi dla tego okresu życia zadaniami (Steuden 2012, s. 71). Pozytywne starzenie zależy od zdolności zaadaptowania się do starości czyli przede wszystkim od umiejętności radzenia sobie z codziennymi problemami oraz dbania o jakość życia pomimo doświadczania utraty ważnych do tej pory wartości. Jednakże sposób adaptacji do nowej sytuacji życiowej po zakończeniu aktywności zawodowej zależy od typu osobowości. Jak wynika z teorii wycofania się (*disengagement theory*), to nie aktywność a wyłączenie się z życia społecznego stanowi naturalną potrzebę rozwojową człowieka starszego. Starszym ludziom do dalszego rozwoju osobowości i osiągnięcia równowagi psychicznej potrzebne są, bowiem bierność i wycofanie się, które sprzyjają analizie wspomnień, reinterpretacji przeżyć i doświadczeń oraz ponownemu odkrywaniu ich znaczeń. Ale jak pokazują badania starsze osoby z jednej strony akceptują ograniczenie swej aktywności, a z drugiej żałują utraty poczucia własnej wartości spowodowanej wycofaniem się z aktywnego życia. Mechanizm adaptacji do starości, poza teorią aktywności i teorią wycofania się, wyjaśnia jeszcze jedna teoria – teoria stresu starości (*age-stress theory*). Krytyczne zdarzenia, jakie występują w życiu starzejącego się człowieka (utrata sprawności czy dotychczasowego statusu społecznego) są przyczyną stresu. Stres powoduje zatrzymanie cyklu rozwojowego, a najważniejsze stają się takie czynniki, które miały znaczenie we wczesnym dzieciństwie jak na przykład poczucie bezpieczeństwa i potrzeba ogólnej stymulacji. Prowadzi to do przemienności reagowania; człowiek starszy uczy się nowych zachowań, ale szybko powraca do starych schematów (Straś-Romanowska 2000, s. 268–270). W opinii psychologów adaptacja do starości jest ważnym zadaniem rozwojowym, lecz nie jest nadrzędnym celem rozwoju człowieka. Aby przystosowanie do starości było procesem efektywnym powinno być związane z mądrością pragmatyczną, będącą cechą rozumu, zaś dalszy rozwój podmiotowy łączy się z mądrością transcendentną, która jest cechą osobowości człowieka (Straś-Romanowska 2000, s. 228). Podstawą efektywnej adaptacji do starości, jak wynika z przytoczonych badań i teorii psychologicznych, jest także podtrzymywanie tych funkcji, które najwolniej ulegają pogorszeniu, podejmowanie działań kompensacyjnych jak również optymizm.

Problem społecznych aspektów starzenia się i starości coraz częściej jest rozpatrywany z perspektywy dyskryminacji i wykluczenia społecznego osób starszych i przeciwdziałania temu wykluczeniu, poprzez różne programy, również samopomocowe i działania społeczno- kulturalne, których celem jest poprawa jakości życia i wzrost aktywności osób starszych (Orzechowska 2008, s. 149–155). *Ageizm* stanowi dzisiaj jedno z obowiązkowych pojęć obok seksizmu, rasizmu czy mobbingu (Malec-Ra-

wiński 2013, s. 174). Dyskryminacja osób starszych wyłącznie ze względu na wiek jest bolesnym problemem, który wymaga refleksji i być może działań edukacyjnych. „Dyskryminacja osób w podeszłym wieku różni się od innych postaw tym, że wszyscy jesteśmy jej potencjalnymi ofiarami. Dyskryminujący i dyskryminowani nie zostali rozdzieleni na dwa wrogie obozy; różni ich tylko upływający czas.[...] Dyskryminujący propagują poglądy, które z czasem obrócą się przeciwko nim” (Kirkwood 2005, s. 34). Poza dyskryminacją ważnym problemem dotyczącym ludzi starszych jest ich cywilizacyjne, psychospołeczne, kulturowe i godnościowe wykluczanie. Wykluczenie cywilizacyjne obejmuje wykluczenie cyfrowe, językowe, techniczno-sprawnościowe, infrastrukturalne i wynika z utraty (z własnej winy lub z powodów zewnętrznych) możliwości korzystania ze zdobyczy cywilizacyjnych. Powodem jest najczęściej brak umiejętności korzystania z technologii cyfrowych, brak dostępu do urządzeń i obiektów. Rozwój technologii i postępująca komputeryzacja wielu obszarów życia staje się dla wielu seniorów trudną do pokonania barierą, którą pogłębia obniżona sprawność intelektualna i fizyczna, utrudniająca uczenie się i wykorzystywanie nowych kompetencji. Zagrożeniem dla osób starszych jest również wykluczenie psychospołeczne, objawiające się brakiem możliwości prowadzenia aktywności społecznej i obywatelskiej oraz pozbawieniem możliwości uczestniczenia w procesach decyzyjnych w obrębie własnej grupy i szerszej społeczności (Olbrycht 2014, s. 14). Wykluczenie kulturowe natomiast spowodowane jest dominacją kultury rynkowej i konsumpcyjnej, do której seniorzy, zarówno jako konsumenci jak i producenci, ze względu na czynniki ekonomiczne i zdrowotne mają ograniczony dostęp. Najpoważniejszym jednak zagrożeniem jest wykluczenie godnościowe, które polega na „pozbawieniu człowieka poczucia godności, a co za tym idzie poczucia podmiotowego funkcjonowania i egzystencjalnego sensu bycia podmiotem, wartością dla siebie i innych” (Olbrycht 2014, s. 15).

Serial *Grace i Frankie* jako przykład pozytywnego starzenia się

Odpowiednia edukacja oraz aktywny udział w kulturze mogą wspierać proces pozytywnego starzenia się, jak również zapobiegać wykluczeniu psychospołecznemu, cywilizacyjnemu i godnościowemu osób starszych. Dzisiaj kultura coraz częściej zawłaszczona jest przez kulturę popularną, która stała się „rajem nowych ziemskich możliwości” (Morin 2000, s. 493). Związana z przemysłem rozrywkowym kultura jest dla wielu ludzi podstawowym źródłem doświadczenia i znaczeń, to „kultura popularna przejęła rolę pedagogii konstruującej granice sensu ludzkiego życia” (Melosik, Szkudlarek 2010, s. 116). Zdaniem teoretyków związek edukacji i kultury popularnej systematycznie narasta, co wymaga namysłu nad relacjami pomiędzy jednostką a jej kulturą. Do programów edukacji obok tekstów kultury „wysokiej”, „elitarnej” włączane są coraz częściej teksty kultury popularnej. Tego typu działania edukacyjne umożliwiają szerokie spojrzenie na kulturę popularną jako swoistą mozaikę treści i form, z której odbiorcy wybierają te im odpowiadające (Melosik, Szkudlarek 2010, s. 121–

122). Kultura popularna najczęściej jest identyfikowana z przekazem medialnym ale „jej obszar staje się jednym z podstawowych środowisk socjalizacyjnych człowieka w świecie” (Pankowska 2010, s. 21).

Współczesną przestrzeń medialną w dużej mierze wypełniają seriale o zróżnicowanej tematyce. Twórcy telewizyjnych i sieciowych seriali szybciej reagują na zmiany polityczne, społeczno-kulturowe i obyczajowe, wprowadzając do scenariuszy aktualne refleksje nad przeobrażeniami współczesnego świata. Seriale stały się ważnymi tekstami kultury reżyserowanymi i/lub produkowanymi przez uznanych reżyserów i reżyserki, takich jak David Fincher, Martin Scorsese, Steven Spielberg, Jane Campion czy Agnieszka Holland. Również aktorzy i aktorki – tak jak ma to miejsce w serialu komediowym o Frankie i Grace – są odpowiedzialni za produkcję oraz reżyserię wybranych odcinków. Odtwórczynie głównych ról (Lili Tomlin i Jane Fonda) są, bowiem także producentkami serialu.

Opowieść o *Grace i Frankie*, (licząc trzydzieści dziewięć półgodzinnnych odcinków – trzy sezony po trzynastu epizodów), emitowaną w latach 2015–2017 w internetowym serwisie Netflix, polubili widzowie na całym świecie. Scenarzystka Marta Kauffman, ma już za sobą medialny sukces jako autorka scenariusza serialu *Przyjaciele* (*Friends*, 1994–2004). *Grace i Frankie* to także opowieść o przyjaźni i miłości, doprawiona elementami „ukrytej pedagogii” (Melosik, Szkudlarek, s. 122). Można założyć, że punktem wyjścia narracji o losach dwóch par starszych osób jest tradycyjna teoria aktywności, głosząca konieczność utrzymania aktywności społecznej oraz podejmowanie zajęć zastępczych, które rekompensują utracone wartości. Serialowe postaci, mimo znalezienia się na życiowym zakręcie, jakim stał się rozpad wieloletnich małżeństw, nie tracą radości życia, szukają nowych doświadczeń i wyzwań. Historia czterech starszych osób zaczyna się od „wyjścia z szafy” pary siedemdziesięcioletnich mężczyzn i poinformowania żon o ponad dwudziestoletniej, ukrywanej przed nimi homoseksualnej miłości. Sytuacja ta tylko pozornie wydaje się mało prawdopodobna, istnieje jednak wiele par mających podobne doświadczenia. Osoby, które przed laty nie miały odwagi ujawnić swej orientacji i zdecydowały się życie w związkach heteroseksualnych, korzystają teraz ze zmian obyczajowych, które umożliwiają im *coming out* i ujawnienie swej tożsamości seksualnej. Rozpoczęcie nowego życia nie jest łatwe, także dla ekranowych bohaterów. Szok, niedowierzanie, wściekłość to pierwsza reakcja zdradzanych i oszukiwanych przez lata kobiet. Następuje bolesne rozstanie z dotychczasowymi żywymi partnerami, ale i początek solidarnej przyjaźni, zmuszonych do wspólnego zamieszkania (w domu na plaży) dwóch wcześniej nieprzepadających za sobą starszych pań. Potem szybki rozwód (niewierni mężowie to prawnicy specjalizujący się w rozwodach) i początek nowego życia. Zawsze elegancka, zadbana i powściągliwa Grace (Jane Fonda) jest byłą właścicielką firmy kosmetycznej, katoliczką i matką dwóch córek. Ekspresyjna Frankie (Lili Tomlin) to artystka oraz emerytowana nauczycielka sztuki, hippiska, ekolożka, Żydówka i buddystka, matka dwóch adoptowanych synów, w tym jednego z Ugandy. Obie kobiety więcej dzieli niż łączy, więc początkowo ledwie się tolerują, mieszkając

w domu przed laty kupionym wspólnie przez mężów-gejów, jednak po jakimś czasie rozumieją, że są zdane na siebie i tworzą siostrzański duet. Zamiast dalej rozpaczać nad rozpadem czterdziestoletnich związków biorą się w garść i rozpoczynają „krucjatę” przeciw niewidzialności starszych kobiet w przestrzeni społecznej. Są przekonane, że mają, mimo swego wieku, prawo do miłości, również erotycznej, więc nie tylko wchodzi w związki z nowymi partnerami, ale dbają o swój oraz innych kobiet w podobnym wieku, komfort w życiu seksualnym, próbując wprowadzić na rynek lubrykant dla kobiet po menopauzie. Przedsięwzięcie to, ze względu na nieekologiczne, zdaniem Frankie – twórczyni oryginalnej receptury – podejście potencjalnych współników z firmy kosmetycznej niestety nie powiodło się. Ale przedsiębiorcza Grace, pragnąca założyć nową firmę nie poddaje się i wymyśla Vibrant – specjalny wibrator o miękkim, żelowym uchwycie zaprojektowany specjalnie dla starszych kobiet z artretyzmem, który staje się hitem internetowej sprzedaży. Zmagania z prawem do życia intymnego stają się tutaj rodzajem walki o godną i pomyślną starość, która zwykle nie kojarzy się z tą sferą życia. Otwarte mówienie o potrzebach erotycznych czy homoerotycznych starszych osób nie jest powszechną praktyką i należy raczej do tematów tabu. Natomiast w tym serialu ex-mężowie Grace i Frankie – Robert (Martin Sheen) i Sam (Sam Waterson) po latach ukrywania swej miłości tworzą nowy, oparty na wzajemnym szacunku i czułości szczęśliwy związek.

Mimo początkowego gniewu i żalu za utraconymi bezpowrotnie małżeństwami cała czwórka aktywnie uczestniczy w życiu rodzinnym i społecznym, nieustannie się wspiera, zarówno w rozmaitych zdarzeniach i doświadczeniach życiowych, jak i w chorobie, bo tak jak inni starsi ludzie, oni również chorują, mają swoje lepsze i gorsze dni. Przebyte choroby zmuszają ich do zmiany przyzwyczajeń i codziennych nawyków, do dbałości o dietę i zdrowy tryb życia. W sytuacjach zagrożenia zdrowia i życia wszyscy bliscy – obecni i byli partnerzy, dzieci własne i cudze – współpracując ze sobą angażują się w opiekę i troskę o chorych. Ten wątek filmowej narracji ma wyraźny charakter edukacyjny w duchu „ukrytej pedagogii”, bo zwraca uwagę na znaczenie zdrowego trybu życia oraz rolę wzajemnej i międzypokoleniowej pomocy. Serial ten jest nie tylko afirmacją pomyślnego i pozytywnego starzenia się, ale także pochwałą rodziny, która mimo rozmaitych problemów ciągle trzyma się razem. Wszyscy starsi bohaterowie starają się przeżywać pogodnie swą starość, realizując swoje pasje zawodowe i artystyczne, dbając równocześnie o szczęśliwe życie osobiste. Udać im się to dzięki umiejętności doświadczenia pozytywnych stanów emocjonalnych, optymistycznej interpretacji dokonań życiowych, korzystnej ocenie wydarzeń oraz pomyślnej realizacji celów osobistych i zadań rozwojowych (Oleś 2012, s. 246). W ujęciu psychologicznym efektywną adaptację do starości warunkuje poczucie sensu i celu życia oraz własnej godności, poczucie własnej wartości i akceptacja siebie, umiejętność pozytywnego przewartościowywania trudnych sytuacji, otwartość na nowe doświadczenia, zdolność radzenia sobie z problemami, troska o stan zdrowia wraz z podejmowaniem działań prozdrowotnych, akceptacja doświadczenia utraty ważnych wartości, podejmowanie

działań o charakterze kompensacyjnym, pozytywna postawa wobec starości i innych ludzi, dopasowanie sposobu życia do swoich możliwości poznawczych, motorycznych, emocjonalnych i zdrowotnych oraz aktywny udział w życiu społecznym i rodzinnym (Steuden, 2012, s. 215). Omawiany serial ilustruje wszystkie wymienione czynniki warunkujące adaptację do pomyślnego starości, a jego bohaterowie wyposażeni zostali w cechy umożliwiające pozytywne starzenie się. Na nowo odnaleźli sens i cel życia, poradzi sobie z trudnymi sytuacjami, stali się otwarci na nowe doświadczenia, ponownie podjęli zadania zawodowe i artystyczne, zaangażowali się w działania, przeciwdziałające dyskryminacji i wykluczeniu ze względu na wiek i orientację seksualną.

Zakończenie

Serial *Grace i Frankie* prezentuje wyidealizowany obraz starości i starzenia się, ale jest to wizerunek niezwykle ważny kulturowo i społecznie, przede wszystkim, dlatego, że opowiada o starości, tworząc audiowizualną egzemplifikację psychologicznych koncepcji pomyślnego i pozytywnego starzenia się. Można zarzucać realizatorom użycie przeestetyzowanej formy oraz popularyzowanie poprawionych chirurgicznie i odmłodzonych twarzy aktorek i aktorów, ale już ich wigor i sprawność fizyczna oraz prywatne zaangażowanie w politykę senioralną jest autentyczne. Serial zrealizowany w konwencji komedii obyczajowej porusza poważne problemy, które okraszone są inteligentnymi żartami, co wcale nie umniejsza ich wagi, ale pomaga zdystansować się do trudnych życiowych doświadczeń i szukać pozytywnych rozwiązań. Popularność serialu oglądanego również przez ludzi młodych dowodzi, że istnieje potrzeba podejmowania i ukazywania w przekazach medialnych problematyki dotyczącej starości i starzenia się. Opowiadanie o starości w lekkiej, komediowej formie potrzebne jest nie tylko, tym, którzy czują przed nią obawę i lęk. Jak wynika z badań seniorzy bardzo chętnie oglądają właśnie komedie i filmy poprawiające nastrój (*good felling movies*) [Konieczna, 2016, s. 159], a serial *Grace i Frankie* na pewno poprawi humor niejednemu widzowi, niezależnie od jego wieku. Ponadto pełni niepodważalną funkcję edukacyjną, ukazując starość jako etap życia wymagający przystosowania się do nowej sytuacji życiowej i godzenia się z doświadczaniem straty. Tak prowadzona narracja może być również formą edukacji społecznej przez media, wpisującej się w politykę prosenioralną; edukacji, której cel stanowi przeciwdziałanie negatywnym stereotypom starości, zapobieganie wykluczeniu psychospołecznemu i cywilizacyjnemu seniorów, sprzyjanie integracji pokoleń oraz wspieranie działań promujących przygotowanie się do starości (Szarota, 2014, s. 17–19).

Bibliografia

- Hill R.D., 2010, *Pozytywne starzenie się. Młodzi duchem w jesieni życia*, tłum. M. Lipa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Hill R.D., 2008, *Seven Strategies for positive aging*, W.W. Norton & Company, New York.

- Jakubowski W., 2006, *Edukacja w świecie kultury popularnej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Kirkwood T., 2005, *Czas naszego życia. Co wiemy o starzeniu się człowieka*, Wydawnictwo Charaktery, Kielce.
- Kisielewska A., 2009, *Polskie tele-sagi – mitologie codzienności*, Wydawnictwo Rabid, Kraków.
- Konieczna E., 2016, *Seniorzy i film. Aktywizacja i integracja społeczna osób starszych przez uczestnictwo w kulturze filmowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Malec-Rawiński M., 2013, *Znaczenie krytycznej gerontologii edukacyjnej dla badań i praktyki*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 20.
- Melosik Z., Szkudlarek T., 2000, *Kultura, tożsamość, edukacja*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Warszawa.
- Morin E., 2000, *Kultura czasu wolnego* [w:] *Antropologia kultury*, A. Mencwel (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Olbrycht K., 2014, *Senior – strażnik i przewodnik w świecie wartości*, [w:] *Człowiek w przestrzeni lokalnej-dobre praktyki wspierania rozwoju, aktywizacji i integracji społecznej osób starszych*, A. Szczurek-Boruta, B. Chojnacka-Synaszko (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Oleś P.K., 2012, *Psychologia człowieka dorosłego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Orzechowska G., 2008, *Společne aspekty starości i starzenia się człowieka*, [w:] *Pedagogika społeczna i jej współczesne konteksty*, G. Orzechowska (red.), Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń.
- Pankowska K., 2010, *Wstęp. Wychowanie estetyczne dziś – nowa rzeczywistość, nowe zadania* [w:] *Sztuka i wychowanie. Współczesne problemy edukacji estetycznej*, K. Pankowska (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Ryff C.D., 1982, *Successful aging: A development approach*, „Gerontologist”, nr 22.
- Studen S., 2012, *Psychologia starzenia się i starości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Straś-Romanowska M., 2000, *Późna dorosłość. Wiek starzenia się*, [w:] *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 2, B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Zych A.A., 2013, *Przekraczając „smugę cienia”. Szkice z gerontologii i tanatologii*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice.

Netografia

- Schönbrodt B., Veil K., 2015, *Zjawisko wycofania społecznego w kontekście „aktywnego starzenia się”. Potrzeba działania i przykłady dobrych praktyk w Niemczech*, tłum. L. Król, <http://recesja.icm.edu.pl/ips/problemyps/pps18/PPS18-Schonbrodt.pdf> [24.02.2015].